

Kamenická dílna Františka Langa z Želechovic

/ Stonemason's Workshop of František Lang from Želechovice

Aleš Naňák

Abstract:

The article focuses on the stonemason's workshop of František Lang from Želechovice. This stonemason, producing typical neo-gothic shapes, created his works (stone pedestals with iron crosses, stone crosses with metal corpus) for donators of Zlín area as well as area of Valašské Klobouky in the second half of the 19th century. The article follows the development of the workshop, describes Lang's work identified in the countryside, including the history of his works, which was reconstructed based on written resources.

Keywords:

small sacral architecture, stonemason, stone cross, field cross, František Lang, Jan Svoboda

Druhá polovina 19. století je charakteristická mimo jiné zvýšenou poptávkou po kamenosochařských dílech, celokamenných křížích a sochách, které jsou vztyčovány na místech sešlých křížů dřevěných, ale i na místech nových. Donátory už nejsou převážně členové vyšších stavů či církevní osoby. Památku po sobě chtějí zanechat jednotlivci, rody či obce, ale i další subjekty – například cechy. S rostoucí poptávkou se množí i řemeslníci, již tyto krajinotvorné prvky tvoří. Mezi kamenické dílny, které působily v tomto období, se zřetelně zapsala i dílna Františka Langa z Želechovic.¹

Kameníkem byl již Langův děd, rovněž František, který na Moravu přišel ze severozápadních Čech, z obce Milá (Millay)², dnes části obce Bečov na Mostecku, a zemřel 19. března 1812 v Cetechovicích.³ Lze se domnívat, že okolí Cetechovic bylo pro kameníky příhodným prostředím. Zdejší lomy nabízely množství materiálu a tradice zpracování kamene tu měla své pevné místo i dobrý zvuk.⁴ Lang své řemeslo předal třem synům – Karlovi (nar. 3. listopadu 1802, zem. 22. února 1858), Vincenci (nar. 10. ledna 1805, zem. 13. října 1851) a Josefu (nar. 6. března 1809, zem. 19. ledna 1857).⁵ Všichni tři bratři se usadili v sousedním Roštíně a všichni zůstali kameníctví věrni. První se osamostatnil Vincenc, který si 1. června roku 1841 bere za manželku Annu, dceru Jakuba Šťastného, a v době sňatku je psán jako kamenický tovaryš; stejně tak jeho bratři, kdy Karel 13. září 1842 uzavírá sňatek s Juliánou Sochorovou, a nejmladší Josef pojme 6. února 1844 za ženu Marianu Šťastnou.⁶

Je pravděpodobné, že Vincenc Lang se v Roštíně zdržoval již dříve, jelikož v den sňatku se přihlásil k otcovství šesti dětí své ženy Anny.⁷ Byli to Vincenc (nar. 22. září 1827), František (nar. 8. července 1831), Juliána (nar. 14. ledna 1834), Augustin (nar. 13. ledna 1836, zem. 1. srpna 1841⁸) a dvojčata Tekla (nar. 23. září 1839, zem. 13. června 1841⁹) a Anna (nar. 23. září 1839). K nim ještě po čase přibyl syn Augustin (nar. 6. října 1844)¹⁰.

Druhorozený Vincencův syn František se stal dalším pokračovatelem v rodovém řemesle. Nevíme přesně, kdy opouští Roštín, ani kdy vstoupil do svazku manželského, ale před rokem 1863 se s ženou Terezií, roz. Nádeníčkovou ze Střílek, usazuje na čp. 121 v Želechovicích. Do nového domova s nimi přichází i syn Pavel. Zde se jim pak 29. května 1863¹¹ narodí dcera Mariana a František Lang je psán jako domkář, stejně je zapsán i při narození syna Františka 15. července 1865¹². Když však Mariana 17. listopadu 1869¹³ umírá na záškrť, František Lang je již v zápise uveden jako kamenář. Ve stejnou dobu v Želechovicích pobýval i Františkův mladší bratr Augustin, který si zde v srpnu 1869¹⁴ jako kamenický tovaryš bere za manželku Marianu Kotkovou z Hvozdné. Augustinova stopa v Želechovicích tímto zápisem mizí.

Z výše uvedeného vyplývá, že k roku 1869 můžeme spolehlivě uvažovat o provozu želechovické kamenické dílny, v níž František a zřejmě nějaký čas i jeho bratr Augustin působili. Za nejstarší dílo kameníka tohoto příjmení pak lze označit kříž stojící v zástavbě dnešní ulice Přílucké v Želechovicích (obr. 1). Na čtyřbokém odstupňovaném soklu je posazen podstavec, jenž je na čelní straně i po bocích opatřen mělkou obloučkovou vpadlinou. Na čelní straně je středová partie vpadliny doplněna pravoúhlou nápisovou deskou s textem: *Poutníku, zde málo stůj./ Rány moje rozvažuj!/ Rány moje kynou./ Léta tvoje hynou./ Přejde smrt soud nasta-ne./ Kam se duše tvoje dosta-ne?* Pod textem se nachází vročení: 1872. Podstavec je završen nízkou profilovanou římsou, z níž vychází segmentovitě členěná patka nesoucí vysoký prostý kovový kříž s korpusem. Přestože na kříži nenacházíme signaturu, místní tradice o něm mluví jako o tzv. Langově kříži a František Lang nebyl jen autorem díla, ale spolu se ženou byli i jeho hlavními donátory. Dle žádosti o posvěcení kříže, kterou dne 5. května 1872 napsal želechovický farář Martin Michna, to byli právě F. Lang a jeho žena Terezie, kdo se rozhodli vztyčit ve své domovině památku tohoto charakteru. A jak farář Michna dodává, „zbožní manželé postarali se také o to, by částice pozemku, na němž kříž stojí, v gruntovní knihu pro tento vtažena byla“.¹⁵

Kříž stejného typu a tvarosloví se nachází při silnici z Provodova směrem na Pradlisko (obr. 2). Tento kříž nese na čelní straně i totožné verše, které se však ve čtvrtém řádku drobně liší slovesem „plynou“ namísto „hynou“ a celý text je rozveden pokračováním: *Bud' naděje tvá./ Že skrze svatý kříž/ Budeš spasena.* Zadní strana podstavce potom nese sdělení: *NÁKLADEM/ MANŽELŮ/ ALOJSIA A MARYANY/ KOLARIK/ S PROVODOVA./ 1876.* Kříž je opatřen dobovou litinovou ohrádkou.

Ve Zlíně-Příluku na samém počátku dnešní ulice Štefánikovy stojí kamenný kříž, který i bez znalosti písemných pramenů můžeme spolehlivě přisoudit Františku Langovi a jeho dílně (obr. 3). Je totiž signován. Na odstupňovaný čtyřboký sokl nesoucí autorovu signaturu: *F. Lang/ v Želechovicích.*, dosedá vysoký podstavec opatřený na všech stranách mělkou vpadlinou, kterou ve vrchní části zdobí závěr tvořený lomeným obloukem. Vertikální hrany podstavce jsou zkosené. Čelní strana podstavce je doplněna o reliéfní postavu Matky Boží s rukama překříženými na hrudi, zadní strana pak nese dedikační nápis: *Nákladem/ manželů/ Jana a Františky/ STRNADELA/ z Želechovic čís. 18/ a/ Jana a Veroniky/ ŽALUDKA/ z Příluku Čís. 33/ Roku/ 1881.* Podstavec zakončuje pás s hvězdicovým dekorem, hvězdice jsou osmicípé a opatřené stejným rytým jednoduchým ornamentem. Na dekor plynule navazuje vyložená profilovaná římsa, která vynáší mohutný třikrát odstupňovaný dřík, z něhož vychází vlastní nízký kříž s kovovým korpusem a nápisovou destičkou INRI. Část s dříkem a vlastním křížem je na podstavec osazena druhotně.¹⁶

U slušovického kostela Narození sv. Jana Křtitele nalézáme další celokamenný kříž, který nese tvarosloví Langovy dílny¹⁷ (obr. 4). Na dvou soklových stupních je posazen vysoký podstavec tvořený širokou čtyřbokou patkou se zkosenými rohy, z níž vychází osmiboké tělo vysokého podstavce. Všechny podstavcové strany jsou opatřeny mělkou vpadlinou v horním závěru zdobenou sruženým zdobným lomeným obloukem. Čelní podstavcová strana je doplněna charakteristickou reliéfní postavou Matky Boží s rukama překříženými na hrudi, zadní strana má ve středu pole vysekán nápis: *Tento s. Kříž/ byl věnován/ od Kateřiny/ DUJKOVE/ z Březové/ 1883.* Podstavec završuje pás s květovým dekorem, kdy květy jsou šestilisté, na pás pak přímo nava-

Obr. 1: Langův kříž z roku 1872 v Želechovicích.
Foto A. Naňák, 2014.

Obr. 2: Kříž z roku 1876 v Provodově.
Foto A. Naňák, 2013.

Obr. 3: Kříž ve Zlíně-Přiluku z roku 1881.
Foto A. Naňák, 2015.

Obr. 4: Kříž z roku 1883 ve Slušovicích.
Foto A. Naňák, 2015.

zuje profilovaná římsa. Z ní vychází patka pylonového dříku, jehož čtyři strany nesou čtyřbokou vpadlinu, vertikální rohy jsou zkosené. Čelní strana dříku je ve spodní části doplněna o drobný, ale s důrazem na detail provedený reliéf svatého Jana Evangelisty s kalichem. Dřík je ukončen jednoduchou římsičkou, na ni dosedá patka vlastního kříže, korpus je kovový, zlacený, stejně tak nápisová destička INRI. U korpusu je pozoruhodný detail výrazné bederní roušky a způsob přibití nohou. Objevuje se zde starší a dnes již netypické užití dvou hřebů, kdy končetiny jsou přibity každá zvlášť. Tuto podobu korpusu bude Lang používat i u dalších děl. Dodejme, že kovové doplňky si Lang (a spolu s ním i jiní kamenosochaři) nechával dodávat z některého ze specializovaných závodů, preferoval však konkrétní typy tohoto zboží, což činí jeho tvarosloví čitelnějším.

Vročení 1883 nese i kříž, který stojí v Jaroslavicích v ulici Na Vrše (obr. 5). I na něm nacházíme tvarosloví, které odkazuje k Langově dílně. Na dvou stupních je posazen vysoký podstavec, který je na čelní straně a po bocích opatřen mělkou nikou. Ta prochází až do stříškového závěru, který je doplněn reliéfním ornamentálním (neogotickým) zdobením. Na čele je podstavec doplněn reliéfem Matky Boží s rukama překříženými na hrudi, hladká zadní strana nese nápis: *Tento sv. Kříž byl postaven nákladem manželů/ Františky a Martina/ PIVODY/ z Jaroslavíc Čís. 69./ 1883.*¹⁸ Podstavec je v horní části opatřen jednoduchou profilovanou římsou, která je vždy na osu stěny lomená. Z římsy vychází pravoúhlý závěr podstavce nesoucí nízký dřík a vlastní kříž s kovovým korpusem a nápisovou destičkou INRI. Ramena kříže jsou krátká, jednoduše zakončená. Kříž je na podstavce pravděpodobně osazen druhotně.

O rok později František Lang kříž s obdobnými tvaroslovnými prvky jako ve Slušovicích zhotovuje pro obec Poteč na Valašskokloboucku (obr. 6). Na jednom stupni,

Obr. 5: Pivodův kříž z roku 1883 v Jaroslavicích.
Foto A. Nařák, 2015.

Obr. 6: Kříž z r. 1884 v Poteči.
Foto A. Nařák, 2008.

který je dnes již hranou na úrovni dlažby chodníku, je postaven čtyřboký sokl nesoucí členěný podstavec. Ten je tvořen širokou čtvercovou patkou se zkosenými rohy – patka je opatřena vročením 1884, osmibokým tělem a páskem s květovým dekorem. Jednotlivá pole podstavcové části jsou opět doplněna mělkou vpadlinou s horním závěrem v podobě lomeného oblouku, čelní pole nese nám již známý reliéf Matky Boží, květový dekor je šestilístkový. Z profilované římsy vychází pylonový dřík, strany opět s pravoúhlou vpadlinou, tentokrát je však jejich závěr opatřen sdruženým lomeným obloukem. Na přední straně dříku nalézáme reliéf svatého Jana Evangelisty s kalichem. Dřík je završen římsou, nesoucí samotný kříž opatřený odstupňovanou patkou. Břevna kříže jsou tvarovaná a na koncích jehlancovitě zakončena. Korpus kovový, opět s dvěma hřeby u nohou, kamenná nápisová tabulka nese zkratku J.N.K.Ž.

Ve stejném roce František Lang dodal kamenný kříž do Valašských Klobouk.¹⁹ Ten je tvořen čtyřbokým členěným soklem, na levé straně soklu je umístěna signatura *F. LANG/v Želechovicích*.²⁰ Na sokl dosedá vysoký podstavec s širší patkou, stěny podstavce jsou zdobeny mělkou nikou s cibulovitým závěrem. Čelní strana podstavce nese vročení 1884. Závěr podstavce je proveden jednoduchou profilovanou římsou, která je vždy na osu stěny lomená. Z římsy vychází nízký dřík, ten je ve střední části stěn doplněn vertikálním zdobným prvkem opticky navazujícím na hroty lomené římsy. Vlastní kříž nese kovový korpus, nápisová destička chybí. Tento Langův kříž ještě koncem 50. let 20. století stával u křižovatky pod tzv. Červeným domem ve Valašských Kloboukách, následně byl přemístěn ke kapli sv. Cyrila a Metoděje při silnici na Poteč, aby byl v roce 2009 přemístěn na hřbitov do obce Študlov.

Do Poteče se František Lang vrátil ještě v roce 1885²¹ (obr. 7). Kříž s tímto vročením v podstatě kopíruje tvarosloví kříže vztyčeného ve Valašských Kloboukách, jen ho zejména v přechodových částech zjednodušuje. Čtyřboký sokl nemá členění, patka vysokého podstavce postrádá jemnou profilaci, cibulovitý závěr mělkých vpadlin po stranách podstavce je nedokonalý, ovšem zde se může jednat o důsledek pozdějších zásahů do hmoty podstavce. Na rozdíl od klobouckého kříže nese podstavec na čelní straně známý reliéf Matky Boží a nacházíme zde i textové prvky. Levá podstavcová strana je opatřena nápisem: *Jubilejní rok/ 1885./ úmrtí sv. Methoda*, na pravé straně potom čteme: *V tomto/ znamení/ zvíťežíš!* Jednoduchá profilovaná římsa je opět na osu podstavce lomená, navazující dřík je po stěnách zdoben vertikálním středovým výstupkem. Kříž s korpusem je na podstavec osazen druhotně.²²

Kříž z roku 1886 želechovická dílna zhotovila pro náves sousedních Lužkovic²³ (obr. 8). Na soklový stupeň je posazen vysoký podstavec tvořený širokou čtyřbokou patkou se zkosenými rohy. Patka nese signaturu *F.LANG/ v Želechovicích*. Tělo vysokého podstavce je osmiboké, čelní a rohové strany jsou opatřeny mělkou vpadlinou v horním závěru zdobenou sdruženým zdobným lomeným obloukem. Úzké rohové stěny nesou subtilní vpadlinu se závěrem ze zdobného lomeného oblouku, kdy tento dekor připomíná vysokou hořící svíci. Zadní podstavcová strana je hladká. Na čele podstavce je vpadlina doplněna oblíbenými verši: *Poutníku, zde/ málo stůj./ Rány moje/ rozvažuj./ Rány moje kynou./ Léta tvoje hynou./ Přijde soud/ soud nastane./ Kam se tvoje/ duše dostane*.²⁴ Podstavec završuje pás s květovým dekorem, kdy květy jsou osmílisté, na pás pak přímo navazuje vyložená profilovaná římsa (obr. 9). Z ní vychází široká patka pylonového dříku. Dřík je ukončen jednoduchou římsičkou,

na ni dosedá patka vlastního kříže, korpus je kovový, zlacený, nápisová destička s písmeny J.N.K.Ž. kamenná, ramena kříže jsou jehlancovitě zakončena. Korpus je odlišit ve stejné dílně jako korpus kříže slušovického.

Další dílo z Langovy dílny nalezneme ve Zlíně-Prštném (obr. 10). Stojí v ulici Přímé poblíž odbočky na ulici Odboje. Na jednom soklovém stupni je posazena mohutná čtyřboká patka vysokého podstavce, horní rohy patky jsou zkosené. Tělo podstavce je provedeno a zdobeno totožně jako u kříže v Lužkovicích, čelní strana však místo nápisu nese reliéf Matky Boží s pažemi zkříženými na hrudi. Zadní podstavcová strana pak obsahuje dedikační nápis informující o třech donátorkách kříže: *K oslavě Boží věnuji, / TEREZYA KRAJČOVA / rozená Huřkova / FRANTIŠ. BALAJKOVA / rozená Kozlova. / ANNA MIČKOVA / rozená Lapčíkova. / 1886.* Podstavec i u tohoto kříže završuje pás s květovým dekorem, kdy květy jsou tentokrát sedmilisté. Na pás navazuje jednoduchá profilovaná římsa. Z ní vychází patka dřívku, ten je hladký a zakončený římsičkou, na níž dosedá tvarovaná patka vlastního kříže. Ramena kříže jsou jehlancovitě zakončena, korpus kovový, dříve polychromovaný (2013), dnes zlacený. Vzhled kříže doplňuje zjevně původní litinové zábradlí.

Při pátrání po křížích s rukopisem Langovy dílny nelze minout centrální hřbitovní kříž v Jaroslavicích. Tamější hřbitov byl zřízen v roce 1933²⁵ a o rok později byl doplněn o kamennou dominantu. Kříž nese všechny výrazové prvky odkazující k želechovické dílně. Na jednoduchém základnovém stupni je osazen čtyřboký sokl. Ten nese mohutnou patku podstavce, jejíž horní rohy jsou zkosené. Tělo podstavce je provedeno a zdobeno totožně jako u kříže v Prštném či Lužkovicích, čelní strana opět opatřena reliéfem Matky Boží s pažemi zkříženými na hrudi. Zadní strana je pak druhotně opatřena dedikačním nápisem: *Darován / Dr. Theodorem / VAVRUŠOU / Farářem Zlínským / L. P. 1934.* Podstavec završuje pás s květovým dekorem, kdy květy jsou šestilisté. Na typickou jednoduchou profilovanou římsu navazuje patka pylonového dřívku. Ten je vysoký, po stěnách opatřený vpadlinami s tvarovaným závěrem, vrchol dřívku je poněkud překvapivě doplněn drobným pásovým dekorem s šestilistými květy a navázanou jednoduchou římsičkou. Z ní už vychází hranolová patka vlastního kříže. Horizontální ramena kříže jsou ukončena jehlancem, vertikální rameno je bez jehlance. Nápisová destička kamenná, korpus kovový, zlacený, v charakteristickém ikonografickém pojednání. Doba zbudování jaroslavického hřbitova i vnošení na kříži odkazují na jeho nepůvodnost a druhotné užití. Kříž byl s největší pravděpodobností postaven u tzv. kontribučenské sýpky ve Zlíně, při cestě k Malenovicím (obr. 11). Kamenný kříž je v těchto místech zachycen na seznamu křížů ve zlínské farnosti k roku 1905, který je sestaven v Pamětní knize zlínské farnosti. Zde se dozvídáme i to, že pro zachování kříže a jeho další údržbu je složen „úpis ze dne 26. září 1890 Čís. 803“.²⁶ Dochovaný datovaný fotografický snímek zlínské kontribučenské sýpky z roku 1903²⁷ zachycuje poblíž sýpky kříž se známým tvaroslovím – není pochyb, že pochází z Langovy dílny. K roku 1927 se v Pamětní knize zlínské farnosti dočítáme, že došlo ke svěcení „kamenného kříže na Letné u Malenovské silnice, pořízeného nákladem zaměstnanců fy T. a A. Baťa jako náhrada za kříž, který stál u staré panské sýpky a následkem prodeje pozemku, na němž tento kříž byl postaven, byl pojat do objektů, na nichž zbudovány tovární budovy velkozávodu fy. T. a A. Baťa.“²⁸ Kříž byl tedy

Obr. 7: Kříž z roku 1885 v Poteči.
Foto A. Naňák, 2008.

Obr. 8: Kříž z roku 1886 v Lužkovicích.
Foto A. Naňák, 2014.

Obr. 9: Detail nápisu na kříži v Lužkovicích.
Foto A. Naňák, 2014.

Obr. 10: Kříž ve Zlíně-Prštném z roku 1886.
Foto A. Naňák, 2017.

po odstranění deponován na provizorní místo a o sedm let později pro něj zlínský farář Vavruša vyhlédl vhodné místo na novém jaroslavickém hřbitově, což nechal on či vděční farníci vsekát do zapravené zadní strany podstavce.

Je nesporné, že želechovická dílna kamenosochařské práce v krajině nejen tvořila, ale obnovovala i památky starší. Lze se domnívat, že doklad takového zásahu nalezneme před Kvítkovicemi ve směru od Malenovic, kde stojí kamenný kříž s datací 1761 a s určením doby obnovy k roku 1893. Kříž je jednoduchý tvaroslovím, tvoří jej čtyřboký sokl nesoucí vysoký konický podstavec s patkou, která je na zadní straně opatřena nápisem: *Ke cti a chvále Boží dali obnoviti/ Občani z Kvítkovic/ 1893*. Čelní podstavcová strana je (druhotně) doplněna pro Langovu dílnu charakteristickým reliéfem Matky Boží s rukama zkříženými na hrudi, pod ní je vysekáno starší vročení 1761. Podstavec není završen římsou a přímo vynáší vlastní kříž se zlaceným korpusem. Podoba korpusu s výraznou bederní rouškou, reliéf Matky Boží, doba obnovy – to vše napovídá tomu, že práce při renovaci v roce 1893 provedl právě Lang či někdo z okruhu jeho dílny.

Kamenické zakázky samozřejmě netvořily jen celokamenné kříže, podstavce pro kříže litinové či jiné zakázky více či méně výtvarného charakteru. Kameník byl osloven i na práce prostší povahy – do jeho sortimentu tak patřily schodišťové stupně, prahy, ostění, mlecí kameny a mnoho dalšího. Samostatnou oblastí pak jsou náhrobní kameny a kříže a obecně funerální architektura. Ta tvořila významnou část kamenické práce, bohužel však právě ona podléhá „módním“ vlnám, mění se a zaniká. Prokazatelně Langovo dílo z této oblasti se doposud nalézt nepodařilo.

Obr. 11: Kontribučenská sýpka ve Zlíně v roce 1903. Napravo kříž z Langovy dílny. Zapůjčil MZA Brno, SOKA Zlín. |

Opusťme rozpoznané Langovy práce a vraťme se k jeho životopisným datům. Soukromý život Františka Langa byl poznamenán brzkými úmrtími jeho dětí. Jak jsme si již výše uvedli, dcera Mariana mu zemřela roku 1869 v šesti letech, a to na záškrť. Nejmladší syn František se nedožil pěti let a zemřel 25. května 1870.²⁹ Syn Pavel, který s rodiči přišel do Želechovic, se jako jediný dožil dospělosti. Ani jemu však nebylo dopřáno dlouhého života. Zemřel ve věku 24 let dne 29. září 1882.³⁰ Jako příčina smrti jsou v zápise úmrtí zaneseny souchotiny, častá a smrtelná nemoc právě kameníků. Sám František Lang umírá 28. dubna 1896³¹ na čp. 1. Jeho žena ho přežila o pět let, zemřela 3. května 1901.³²

Není zřejmé, zda vdova Terezie po manželově smrti alespoň formálně vedla kamenickou dílnu, jak to známe například u dílny Jana Záhoříka z Uherského Brodu, kdy po smrti mistra roku 1898 dílnu odvážně přebírá jeho žena Julie. Každopádně na Lango-vo tvarosloví navazuje a v mnohém ho čitelně přebírá kameník Jan Svoboda. Ten se narodil 4. července 1856 ve Štípi jako syn Josefa Svobody, podruha, a Karoliny, roz. Kovářové.³³ Dne 1. října 1878 uzavírá Jan Svoboda sňatek s Antonií Javoříkovou a již 28. listopadu se manželům ve Štípi na čp. 92 narodí syn František.³⁴ Druhorozený syn Ferdinand se narodil 29. září 1882 již v Želechovicích na čp. 119³⁵ a Jan Svoboda je při jeho narození psán jako místní kameník. Tak je potom psán u narození dalších pěti dětí: Julia (nar. 11. ledna 1887), Aloisie (nar. 20. června 1888, zem. 24. srpna 1888), Františky (nar. 28. května 1889, zem. 4. května 1890), Emila (nar. 8. listopadu 1893, zem. 13. srpna 1894) a Emila (nar. 7. března 1900).³⁶ Od roku 1882 již tedy Svoboda v Želechovicích jako kameník působil, nicméně neznáme žádné jeho dílo, které by bylo možno mu připsat za života Františka Langa. Je proto pravděpodobné, že spí-

Obr. 12: Kříž na Hřbitově ve Lhotě u Zlína z roku 1902.
Foto A. Nařák, 2017.

Obr. 13: Kříž J. Svobody z roku 1906 ve Študlově.
Foto A. Nařák, 2008.

še v Langově dílně pracoval a sbíral zkušenosti, čemuž odpovídá i podrobnější zápis při úmrtí syna Emila v roce 1894, kdy je Svoboda zapsán jako „kamenický pomocník“. Získané vědomosti, zkušenosti a v neposlední řadě jistě i kontakty pak zúročil po Langově smrti. Rokem 1897 je datován kříž u školy v Lačnově a z roku 1900 je datován kříž na násvi v Haluzicích. Oba nesou rukopis odpovídající želechovické dílně. Stejně tak hřbitovní kříž ve Lhotě u Zlína (obr. 12), ten je datován k roku 1902. V roce 1906 pak byl vztyčen kříž ve Študlově a ten je dokonce Svobodou signován (obr. 13). Inspiraci zaběhnutým a žádaným stylem nepopře želechovický kříž (původně situovaný rovněž u školní budovy) u kostela z roku 1908.³⁷

Jan Svoboda zemřel 12. dubna 1914.³⁸ Kamenosochařskou dílnu po něm nakrátko převzal syn František, z jehož zásadních děl je potřeba uvést kvalitně pojednaný památník padlým v Želechovicích z roku 1920.

Závěrem dodejme, že František Lang patřil ke kvalitním kameníkům konce 19. století na Zlínsku. Ve svých dílech se sice vyhýbal figurálním motivům (jeho kříže nesou typický kovový korpus, kdy bederní rouška výrazně přesahuje na pravou stranu, nohy jsou přibité dvěma hřeby a povrchová úprava korpusu je buď polychromovaná, nebo zlacená), nicméně jeho tvarosloví je čisté, jasné a bez zbytečných odklonů od zaběhnutého rukopisu. Lang používal poměrně jednoduchý rejstřík tvarových prvků a díky tomu ho dokážeme rozpoznat i po století. Jeho dílna tvořila mezník mezi stále ještě více či méně lidovými kameníky a nastupujícími generacemi kamenosochařů, kteří již svoji výrobu povedou jinými (nikoli snad horšími) cestami.

Poznámky:

- ¹ Další kamenickým dílnám se věnovaly například práce: NAŇÁK, A. 2011: Krátká pouť po stopách Štěpána Minaříka, kameníka ze Sehradice. *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka* 12, s. 31–38; NAŇÁK, A. 2014: Kameníční mistři Václav a Štěpán Minaříkovi: druhý příspěvek k postavám moravských kameníků 19. století. *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka* 14, s. 42–51; NAŇÁK, A. 2016: Co bylo vepsáno do kamene. *Zvuk: časopis pro kulturu a společenské dění: Zlín – Vsetín – Uherské Hradiště – Kroměříž*, s. 55–59.
- ² Tak je F. Lang zapsán při sňatku 23. května 1802. *Moravský zemský archiv Brno (dále MZA Brno)*, E 67, *Sbírka matrik*, inv. č. 8403, s. 14.
- ³ MZA Brno, E 67, *Sbírka matrik*, inv. č. 8409, s. 79.
- ⁴ Srovnej například SEGETH, Alois: *Okresní hejtmanství kroměřížské. Kroměříž 1888*.
- ⁵ MZA Brno, E 67, *Sbírka matrik*, inv. č. 8393 (narození, str. 71, 82 a 100) a inv. č. 8354 (úmrtí, str. 55, 79 a 87).
- ⁶ MZA Brno, E 67, *Sbírka matrik*, opis 41, nestránkováno (opis obsahuje zápis všech tří zmiňovaných sňatků).
- ⁷ MZA Brno, E 67, *Sbírka matrik*, inv. č. 8346, s. 80.
- ⁸ MZA Brno, E 67, *Sbírka matrik*, inv. č. 8354, s. 21.
- ⁹ Tamtéž.
- ¹⁰ MZA Brno, E 67, *Sbírka matrik*, inv. č. 8346, s. 98.
- ¹¹ MZA Brno, E 67, *Sbírka matrik*, inv. č. 4989, s. 41.
- ¹² Tamtéž, s. 55.
- ¹³ MZA Brno, E 67, *Sbírka matrik*, inv. č. 5025, s. 7.
- ¹⁴ MZA Brno, E 67, *Sbírka matrik*, inv. č. 5007, s. 111.
- ¹⁵ MZA Brno, *Státní okresní archiv Zlín (dále SOKA Zlín)*, *Farní úřad Želechovice*, inv. č. 78, *Seznam kaplí, křížů, soch a božích muk*.

- ¹⁶ Revers na udržování kříže sepsali představení obce Příluku dne 2. března 1882. Zavázali sebe i své nástupce, že budou kříž, „vyobrazení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista“, v dobrém stavu udržovat, a kdyby sešel věkem, zas na tom samém místě nový vystaví. Kříž doznal první opravy v roce 1925, když víchř zlomil horní část kříže a byla nutná jeho oprava a nové posvěcení. K tomu došlo 30. srpna 1925 a svěcení provedl farář Alois Kopecký. K další zásadní opravě kříže došlo až na samém počátku 50. let 20. století. Po poměrně dlouhém vyjednávání provedl obnovu kříže, která si vyžádala druhotné osazení dřívku a vlastního kříže, kameník z Prácheňského Metoděj Daněk. Obnova byla provedena k 30. březnu 1950 a k posvěcení obnoveného kříže došlo 30. dubna 1950. Není bez zajímavosti, že želechovický duchovní správce při komunikaci k obnově kříže uplatnil i původní revers, a to směrem k Jednotnému národnímu výboru Gottwaldov, který v odpovědi ze dne 27. prosince 1949 uvedl, že zjistil, že „neexistuje závazek k udržování kamenného kříže“, přesto ze svých prostředků uvolnil částku 3000,-Kčs, což při celkových nákladech 9450,-Kčs nebyla částka zanedbatelná. MZA Brno, SOkA Zlín, Farní úřad Želechovice, inv. č. 78, Seznam kaplí, křížů, soch a božích muk.
- ¹⁷ Kříž je kulturní památkou s rejstříkovým číslem Ústředního seznamu kulturních památek ČR 22313/7-2079.
- ¹⁸ Revers na udržování kříže podepsali zastupitelé obce Jaroslavice už 17. října 1882. MZA Brno, SOkA Zlín, Farní úřad Želechovice, inv. č. 78, Seznam kaplí, křížů, soch a božích muk.
- ¹⁹ Tento kříž nahradil sešlý kříž dřevěný. Kloboučtí zastupitelé se 13. července 1884 usnesli, aby radní Šuchma, který byl toho času ve Zlíně na jarmarku, „u kamenířa v Želechovicích kříž slušný objednal“. Stalo se tak a kříž byl požehnan 21. září 1884. Srovnej ODEHNAL, P. 2014: Tři drobnosti ke klobouckým křížům. Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 15, s. 52–53. Povšimněme si krátké doby mezi objednáním kříže a jeho vztyčením a požehnáním, která dokládá, že Lang svá kamenosochařská díla tvořil „na sklad“ a dle přání zákazníka je dokázal upravit a dodat na požadované místo. Tomu odpovídá i poměrně omezený tvaroslovný rejstřík.
- ²⁰ Zde je potřeba dodat, že v roce 2009 byla signatura překryta nevhodně zvoleným nátěrem.
- ²¹ Krom charakteristického tvarosloví určuje Langovo autorství u potečských křížů z roku 1884 a 1885 i záznam v pamětní knize obce. Srov. MZA Brno, SOkA Zlín, Archiv obce Poteč, Pamětní kniha obce Poteč, inv. č. 7, s. 70–73.
- ²² Původní kříž byl z podstavce stržen při velkém větru v roce 1919. O rok později byl podstavec doplněn litinovým křížem „ze závodu sochařského Petřík v Uher. Brodě“. Srovnej ODEHNAL, P. 2003: Poteč. Kapitoly z historie obce. Poteč. s. 150. Kdy došlo k osazení nynějšího kamenného kříže na Langův podstavec, známo není.
- ²³ Posvěcení kříže se konalo v „neděli II. po Velikonoci v oktávě Nalezení sv. Kříže dne 9. května 1886“. Revers na udržování podepsali „volení zástupcové obce Lůžkovic“ dne 16. dubna 1888. MZA Brno, SOkA Zlín, Farní úřad Želechovice, inv. č. 78, Seznam kaplí, křížů, soch a božích muk. Kříž stál původně u mostu přes řeku Dřevnici, ovšem při stavbě nynějšího celokovového mostu v 90. letech 20. století byl přemístěn na náves, kde stojí nyní. Při výbuchu starého mostu na konci 2. světové války došlo i k poškození dřívku kříže. Když se kříž demontoval pro přemístění, dřívková část vykazovala takovou míru degradace, že kříž byl vztyčen bez ní, respektive bez její zásadní části. V roce 2010 proběhlo restaurování kříže, během něhož mělo dojít i k vyhotovení nového dřívku. V průběhu prací se podařilo dohledat část původního dřívku, který byl po úpravě navrácen na kříž. Srov.: JANČÍK, M.: Oprava kříže v Lužkovicích, In: Lužkovický zpravodaj, Informační magazín obyvatel místní části Zlín-Lužkovice, číslo 10, prosinec 2010, str. 7; další info zde: Ještě pár slov k historii křížku v Lužkovicích, dostupné na <http://www.luzkovice.cz/clanek.php?id=931>, zveřejněno 05. 10. 2012, citováno 13. 10. 2017.
- ²⁴ Lužkovický text je příkladem neprofesionální a nevhodné obnovy nápisu na památce. Litery jsou

sice barevně vytaženy, aby zůstal text čitelný, nicméně autor zásahu svévolně změnil slova i smysl poselství. V pátém řádku je chybně obnoveno sloveso „hynou“ namísto „kynou“, u slova „soud“ na sedmém řádku se jedná o chybný a zcela nelogický zásah, který je o to horší, že kontury původního slova „smrt“, jež mělo být obnoveno, jsou v kameni dosud čitelné. Poslední řádek byl původně ukončen otazníkem.

²⁵ NEČASOVÁ, K., VALŮŠEK, D. 2006: *Historie zlínských hřbitovů*. Vyd. 1. Zlín: Pohřebnictví Zlín, 173 s.

²⁶ MZA Brno, SOkA Zlín, Farní úřad Zlín, inv. č. 16, ev.č.25/2009, Pamětní kniha fary Zlínské 1860–1973.

²⁷ MZA Brno, SOkA Zlín, Sběrka fotografií Zlín, č. 5931, poř. č. 2.

²⁸ MZA Brno, SOkA Zlín, Farní úřad Zlín, inv. č. 16, ev.č.25/2009, Pamětní kniha fary Zlínské 1860–1973.

²⁹ MZA Brno, E 67, Sběrka matrik, inv. č. 5025, s. 10.

³⁰ Tamtéž, s. 69.

³¹ Tamtéž, s. 138.

³² Tamtéž, s. 163.

³³ MZA Brno, E 67, Sběrka matrik, inv. č. 4712, s. 35.

³⁴ MZA Brno, E 67, Sběrka matrik, inv. č. 4713, s. 20.

³⁵ MZA Brno, E 67, Sběrka matrik, inv. č. 4990, s. 22.

³⁶ MZA Brno, E 67, Sběrka matrik, inv. č. 4990 (narození, s. 45, 53, 59, 85 a 130), inv. č. 5025 (úmrtí, str. 96, 106 a 129).

³⁷ Takzvaný kříž Polepilův. V seznamu kaplí, křížů, soch a božích muk pro želechovickou farnost je k roku 1923 jeho stav uváděn jako dobrý. Věnovací listina ke kapitálu na udržování kříže je datována 29. září 1908 a podepsána je Josefem Polepilem a dvěma svědky. MZA Brno, SOkA Zlín, Farní úřad Želechovice, inv. č. 78, Seznam kaplí, křížů, soch a božích muk.

³⁸ MZA Brno, E 67, Sběrka matrik, inv. č. 5025, s. 212.